

Fiziki Gelişim Bağlamında Bir Kent Biyografisi: Nevşehir

Nevşehir: Biography of a City in the Context of Physical Development

H. Mustafa ERAVCI*

Öz

Nevşehir Osmanlı sürecinde bir devlet ricali ve Cumhuriyet sürecinde de milli kalkınma çabaları ile kırsal ve kentsel mekânsal gelişim süreci yaşayan bir yerleşim yeridir. Bu araştırmanın amacı; Nevşehir kentinin ilk kuruluşundan günümüze fiziki yapılanması bağlamında mekânsal gelişimin analiz edilmesidir. Bu çalışmanın tasarımı üç aşamadan oluşmaktadır: Birinci aşama, coğrafi konum, Osmanlı'ya kadar tarihsel arka planın ortaya konmasıdır. İkinci aşama, XVIII. asrın ilk çeyreğinde bir Osmanlı paşasının himayesi bağlamında Nevşehir kentinin ortaya çıkışı ve sonraki süreçte sosyal-kültürel mekânsal öğelerin gelişimini yazılı kaynaklardan elde edilen veriler ışığında ayrıntılı olarak değerlendirilmesidir. Üçüncü aşama Cumhuriyet ideolojisinin kırsal ve mekânsal gelişim sürecindeki etkilerinin yansımalarının ortaya konmasıdır. Öyle ki burada jeopolitik ve idari gerekçelerle kentin idari statüsünün değişimi, ayrıca göç, sanayileşme, turizm ve yeni üretim alanlarına bağlı nedenlerle ortaya çıkan mekânsal öğelerdeki değişim ele alınacaktır. Bu çalışma da interdisipliner bir yaklaşımla idari düzenlemelerin, demografik yapı değişiminin kentleşme süreci bağlamında mekânsal ve işlevsel etkilerinin tartışılmasına katkı sağlayacağı gibi göç, sanayileşme ve turizmin kentleşme ile etkileşimi, bağlamında şehrin geleceğine dönük planlama kararları için analitik bir çerçeve de sunacaktır.

Anahtar kelimeler: Nevşehir, Şehir Biyografisi, Osmanlı, Türkiye

Abstract

Nevşehir, during the Ottoman period, was a settlement that experienced a process of spatial development both rurally and urbanly through the efforts of state officials and, during the Republic period, through national development efforts. The aim of this research is to analyze the spatial development of the city of Nevşehir from its initial establishment to the present in the context of its physical structuring. The design of this study consists of three stages:

The first stage involves presenting the geographical location and historical background up to the Ottoman period. The second stage involves a detailed evaluation of the emergence of the city of Nevşehir in the context of the patronage of an Ottoman pasha in the first quarter of the 18th century and the subsequent development of social-cultural spatial elements based on data obtained from written sources. The third stage examines the reflections of the effects of Republican ideology on the rural and spatial development process. Here, changes in the administrative status of the city due to geopolitical and administrative reasons, as well as changes in spatial elements arising from migration, industrialization, tourism, and new production areas, will be addressed.

Makale Geliş Tarihi: 29.11.2021. Makale Kabul Tarihi: 05.01.2024.

Araştırma Makalesi / Künye: ERAVCI, H. Mustafa. "Fiziki Gelişim Bağlamında Bir Kent Biyografisi: Nevşehir". Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), 17/34 (Haziran 2024): s.233-246. DOI: 10.19060/gav.1498856

* Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF. Tarih Böl., E-mail: hmeravci@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9092-8448.

Gazi

Akademik
Bakış
233
Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

This study, with an interdisciplinary approach, will contribute to the discussion of the spatial and functional effects of administrative arrangements and demographic changes in the context of the urbanization process. It will also provide an analytical framework for planning decisions regarding the city's future in the context of the interaction between migration, industrialization, tourism, and urbanization.

Key Words: Nevşehir, Urban Biography, Ottoman Empire, Türkiye

Giriş

Orta Anadolu'nun Kızılırmak vadisinin güney yamacında 1150 m. rakımlı yükseklikte yer alan şehir coğrafi konumu dolayısıyla Anadolu'nun kuzey güney doğu batı istikametlerinde geçiş noktasında bulunmaktadır. Nevşehir, doğusunda Oyludağı, güneyinde ise Kahvecidağı yükseltileriyle çevrelenmiştir. Ayrıca kentin kuzey yönünde Karaağaç deresi, güney yönünde ise Göre Çayı vadisi bulunmaktadır. Şehrin genel arazi uzanışı kuzey-güney doğrultusundadır¹.

Şehrin kadim isminin Nyssa olduğu konusunda ortak kanaat söz konusudur. Fakat Nyssa'nın bulunduğu yerin bugünkü Nevşehir mi yoksa Nar'a mı olduğu açık değildir. Bununla beraber bu küçük yerleşim yeri, Nevşehir ismini almadan önce, Ürgüp kazasına bağlı Muşkara Karyesi ismini taşımaktaydı. Muşkara, XVIII. Asrın başlarında Osmanlı Paşası Nevşehirli İbrahim Paşa'nın imar ve iskân siyaseti neticesinde "yeni kurulan kent" manasına Nevşehir ismini aldı. Şehir "Nevşehir" isminin yanında Osmanlı bürokratik yazışmalarında zaman zaman Nevşehir-i Dilârâ adıyla da anıldı.²

Nevşehir adeta Kapadokya bölgesinin kalbi konumundadır. Kapadokya bölgesi eski çağlardan beri Orta Anadolu'nun önemli merkezlerinden biri olmuştur. Nevşehir ve çevresinde hâkimiyet kuran Hititler, Persler ve Romalılar bölgede kalıcı izler bırakarak varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Öyle ki Roma döneminde Nevşehir'de önemli yeraltı şehirleri meydana gelmiştir. Son dönemde yapılan araştırmalarda Nevşehir Kale içinde yamaç evler ortaya çıkmıştır. Bu kadim yerleşim alanları Nevşehir merkezi için önemli bir gelişmedir. Zira bura ile bağlantılı Nevşehir çevresinde 150-200 yeraltı şehri vardır³. Yeraltı şehirleri günümüzde yerli ve yabancı turistlerin dikkatini çeken şehre ait önemli yapısal öğelerdir.

Bizans İmparatorluğunun yerine Selçuklu hâkimiyeti başlayınca bölgenin kaderi değişmiştir. Nevşehir'in içinde bulunduğu Kapadokya bölgesi, Konya ve Kayseri'yi içine alan İran, Kafkasya ve Yakın Doğu'ya uzanan, ticaret güzergâhının bir parçasıdır. Selçukluların Anadolu'da devlet kurup düzeni sağlamasıyla beraber barış ortamının bölgeye gelmesi ticaretin canlanmasına katkı vermiştir. Bu bağlamda Nevşehir ve çevresinde Selçuklu dönemine ait pek çok kervansaray inşa edilmiştir. İşte Selçuklu idarecileri

- 1 Emrah Şıkoğlu, "Nevşehir Şehir Coğrafyası", Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2017, (Yayımlanmamış Doktora tezi), s.3-5
- 2 İlhan Şahin, Nevşehir, *DVIA*, c.33, İstanbul 2007, s. 65
- 3 İmran Gündüz Alptürker, "Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma", Nevşehir Üniversitesi SBE, Nevşehir 2013, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 43.

Gör

bölgedeki ticari ünitelerin ve ticari güvenliğin sağlanması amacıyla Muşkara köyünde bir kale yapmış ve köy derbent sistemi içine alınmıştır⁴. Muşkara ve bölgesi daha sonra değişik güçler tarafından ele geçirildi ise de bu statüsünü beylikler dönemin de dahi devam ettirmişti.

Muşkara'dan Nevşehir'e

Nevşehir'in üzerinde kurulduğu Muşkara köyü Osmanlı Devleti'nin idari taksimatında Niğde sancağının Ürgüp kazasına bağlı 924'te (1518) seksen altı haneden, oluşan yaklaşık 450 kişilik nüfusa sahip bir yerleşim yeridir⁵. Bunların tamamına yakını Gayrimüslim olmakla birlikte içlerinde Malazgirt Savaşı (1071) öncesi Anadolu'ya gelen Türkçe konuşan Ortodoks Hristiyan Türklerin de olduğu belirtilir. Diğer yandan Muşkara köyünün 992/1584'deki nüfusu ise yaklaşık 1000 civarında idi. Bu veriler XVI. asır son çeyreğine kadar Muşkara köyünün nüfusunun hızlı arttığı göstermektedir. Ancak bu nüfus artışı mezkur yüzyılın sonuna doğru Anadolu'da ortaya çıkan Celali İsyenlarıyla düşüşe geçmiştir⁶. Öyle ki, XVIII. asrın başlarında Damat İbrahim Paşa'nın imar faaliyetlerine girişinceye kadar köy "Derbent" olma dışında bir varlık gösterememiştir. Bununla beraber Nevşehir devlet ricali eliyle inşa edilen Osmanlı şehir modeli geleneğinin tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Bununla beraber şehrin gelişimin de zorunlu göçler ile jeopolitik konum önemlidir. Ayrıca Muşkara küçük bir köy iken bu sürece gelmesinde geniş bir hinterlandı olmasa bile kent ve kırsalın birbirini destekleyen beslenme denge unsurunu yakalaması buranın şehir olma sürecinde belirleyici kaderi olmuştur.

Muşkara köyü 1518 yılında Konya eyaletinin Niğde sancağına bağlı Ürgüp kazasının Uçhisar nahiyasının küçük bir köyüdür. Muşkara köyünün şehir haline gelmesinde III. Ahmet'e damat olan İbrahim Paşa'nın Osmanlı bürokrasisinde zirveye ulaşması büyük rol oynamıştır. Paşa, doğduğu köye bir vefa borcu olarak köyü şehir haline getirmek için bir dizi çalışmalar yapmıştır. Bu konuyla ilgili olarak İbrahim Paşa, kendisinin de ait olduğu Bekdik aşiretini Muşkara'ya getirterek yerleştirmiştir⁷. Ayrıca Muşkara'da işlerin düzenli yapılabilmesi hatta öngörülen harcamaların israf edilmemesi için yeğeni Mehmet Bey'i kendisine yaver tayin ederek Muşkara'ya göndermiştir. Şehir oluşturulma çabaları külliye yapıyla kendisini göstermiştir. Şehir oluşması için şehir meydanı düzenlenmiş, cami yanına hamam, medrese ve görevliler için evler yapılmıştır. Bu yeni yerleşim yerinin su ihtiyacını karşılamak için on kilometre uzaklıktaki Âşıklı Dağı'ndan su getirilerek çeşme-

4 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, s. 134; Şahin, *a.g.m.*, 2007, s. 65

5 Arif Bilge, *Bazı Abideleri ve Kitabeleriyle Nevşehir ve Lale Devri Tarihi*, Nazım Bey Basımevi, Konya 1966, s. 36.; Şahin, *a.g.m.*, 2007, s. 65

6 Emin Toroğlu, Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih-Kültür Sempozyumu*, 16-18 Kasım 2011, Nevşehir Üniv. Yayınları, Ankara 2012 c.5, s. 17

7 İlyas Gökhan, "Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'e Yerleştirdiği Bekdik Aşireti ile İlgili Kayıtlar", *Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir*, (Ed. İ. Gökhan, H. Saraç, G. Özcan), Kömen Yay. Kayseri 2018, s. 275.

görsel

Akademik
Bakış
235
Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

ler ile dağıtılmıştır. Yeni inşa edilen kamusal yapıların ihtiyacını karşılamak üzere Damat İbrahim Paşa tarafından bazı temlik araziler de vakfedilmiştir. Hulasa kısa sürede külliye çeperi Klasik Osmanlı şehir geleneğinin vazgeçilmezleri olan muazzam mimari yapılarla donatılmıştır. İbrahim Paşa Muşkara'nın bağlı olduğu Ürgüp'ün gönlünü almak içinde buraya çeşmeler inşa ettirmiştir. Diğer taraftan İbrahim Paşa, Ürgüp kazasının ikinci plana düştüğü izlenimi vermemesi için yavaş yavaş hamleler yapmıştır. Bunlardan biri Nevşehir'de pazartesi günü pazar kurulması, İkincisi de Ürgüp'te oturan kadının da cuma günleri Muşkara'ya gelerek davalara bakmaya başlamasıdır. Böylece Muşkara, köyden Nevşehir'e (kasabaya) fiziki şartları itibarıyla gelmiş durumda olup, "pazar kurulma ve kadı oturma" şartlarını da sağlamıştır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Fatih Sultan Mehmet'in dediği "*hüner, bir şehir bünyad itmedir; reaya gönlün abad eylemektir*" sözü yerine getirmiştir⁸.

Külliye etrafında oluşan yeni yerleşim alanları ile köy kısa sürede Nevşehir kasabası olmuştur⁹. Ancak Nevşehir'in banisi Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın makamını ve hayatını trajik olarak kaybetmesiyle yerleşim yeri adeta öksüz kalmıştır. Buna bağlı olarak İbrahim Paşa'nın "Nevşehir-i Dilara"sı uzun bir süre sessizliğe bürünmüştür¹⁰. Ancak bu sessizliğe rağmen Nevşehir'de XVIII. asır tarihi yapılarının vakıflar vasıtasıyla yaşadığı, faaliyetlerini devam ettirdiği hatta geliştikleri görülmüştür. Nitekim Hurufat Defterlerine göre asrın ikinci yarısı ile XIX. asrın ilk yarısında var olan mahalleler ve bu mahallerdeki dini ve eğitim yapıları şu şekildedir: İsmail Bey Mahallesi (1766) Hacı İsmail Cami, Hacı Osman ve Zeynep Hatun Mektepleri; Karaca Kürt Mahallesi Hacı Osman Cami (1781)¹¹; Sazlı Mahallesi Kapıcuşahı Hacı Osman Ağa Cami; Bala Mahallesi (Muşaka Köy yeri) Kaya Cami (1684); Pazaryeri Mahallesi Prizade Hacı Ali Bey Cami; Eskili Mahallesi Sarı İbrahim ile Şakire Hanım Mescidi; Demirci Bıçak Mahallesi Demirci İbrahim ile Usta Nasuh Mescidi; Kaya Kapısı Mahallesi Ketebe ile Kilise Mescidleri; Bekdik Mahallesi Molla Abdullah Mescidi¹² ve Karabıçakzade Hüseyin Ağa Mektebi; Dere Mahallesi Tereklik Mescidi; Kapıcuşahı Mahallesi Afşarzade İbrahim Efendi ve, Orduoğlu Medreseleri, Tahta Mahallesi Ebubekir Ağa ve Hacı Mehmet Mektebi (1776); Güz Mahallesi Hacı Yahya Mektebi dir.¹³ Bu mahalleler büyük ölçüde bu dini yapıların çevresinde şekillenmişlerdir.

8 Ahmed Refik, "Anadolu Şehirleri: Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir" *Türk Tarih ve Encümeni Mecmuası*, III/80, 1340, s. 129-161; Semavi Eyice, Damat İbrahim Paşa Külliyesi. TDVİA, C.8, İstanbul 1993: 443-44

9 Ahmet Refik, *a.g.m.*, 1340,s.177

10 İlhan Şahin, *a.g.m.*, 2007,s.64

11 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi , Hurufat Defteri, (Vad). no.559;94; VAD.no, 560:128

12 VAD.no.562,s.148; VAD.no.1150, s. 90; VAD.no.1151,s.181,186;

13 VAD. No.1152,s.3,4.; VAD.no,1155,s.124) Murat Öntuğ, "Nevşehir Kazasında Eğitim ve Dini Sosyal Yapılar", s.443; Fahri Çeri, *Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir*, İlya Yay, İzmir 2003,s. 106

Sultan II. Mahmut döneminde 1840 idari düzenlemesinde “Nevşehir maa Ürgüp” idari taksimatı adıyla Niğde kazasına dâhil edilmiştir. Bu dönemde nüfusun önemli kısmı Müslim olmasına rağmen Grek harfleriyle Türkçe yazan Ortodoks Hıristiyanların hatırı sayılır bir nüfusu vardı. Öyle ki, mahalli idarelerin güçlenmeye başladığı XIX. asrın ikinci yarısında birçok yerde olduğu gibi Nevşehir’de gayrimüslim temsilcileri mahalli meclislerde temsil etmişlerdi. Hatta tüm Osmanlı Devleti’nin bütün vilayetlerinde olduğu gibi Nevşehir’de de gayrimüslimler arasında Protestanlık yayılmaya başlamış kişisel çabalarla kiliseler açılmıştı¹⁴. Fakat mezkur dönemde Orta Anadolu’da yaşanan kıtlıktan Nevşehir de etkilenmiş, buna bağlı olarak göçler meydana gelmiştir¹⁵.

XIX. asrın ikinci yarısında bölgeyi ziyaret eden Prusyalı komutan Von Moltke Türkiye Mektupları adlı eserinde Ürgüp’ten sonra Nevşehir kasabası ve beyaz kaleyi gördüğünü ve şehir mütesellimi Kara Cehennem İbrahim Paşa ile görüşüp, “*İncecik minareli bir cami*” diye tanımladığı Kurşunlu Camii’ni de ziyaret ettiğini belirtir¹⁶. Diğer yandan mezkur dönem Nevşehir mekan örgütlenmesinin envanterine ilişkin kıymetli veriler aktaran, Kâmûsu’l-A’lâm müellifi Şemseddin Sami, eserinde, “şehri 17.000 nüfuslu bir kaza merkezi; ve içerisinde 18 camisi, 1 mescidi, 6 medresesi, 2 hamamı, 14 hanı, 1076 dükkanı olan bir yerleşim yeri olarak” kaydetmektedir¹⁷.

Hülasa şehrin iki asırlık mekânsal gelişimi tarihsel dokusunun kronolojik sıra gözetilerek konumlandırılması ile anlam kazanacaktır. Öyle ki şehrin ilk mekânsal dokusu Selçuklulara kadar giden Nevşehir Kalesi etrafında yavaş yavaş şekillenmiştir. Öyle ki bugün var olan bu mekânsal öğelerden en eski tarihli, kaleye en yakını 1684 tarihli Kaya Camii’dir. Bunu 1718 tarihli Kara Camii takip etmektedir. Ayrıca sonrakinin doğusunda kalan ve bugün tamamen yıkılmış olan 1134/1721 tarihli hamam, kale çevresindeki ilk mekânsal öğelerdir. Bunları takiben Damat İbrahim Paşa ismine izafeten külliyesi inşa edilmiştir (1726). Buranın inşasıyla yerleşim yerlerinin gelişimi kalenin kuzeydoğu istikameti yönüne kaymıştır. Özellikle paşanın yaptırdığı 1726-27 tarihli şehrin ulu camisi ve kervansaray ile medreseden oluşan külliyesi, yeni şehirde Osmanlı kültürünün yeşermesine; kent insanının sosyalleşmesine zemin hazırlamıştır. Diğer yandan asrın ikinci yarısında Kale’nin batısı istikametinde, kuzeybatı-güneydoğu eksenli bir hat izleyen Hacı Şeyh Efendi (1754-1755), Tahta (XVIII. asrın ilk yarısı) ve Orta Bekdik (1746) Camileri, yeni yerleşim yerlerinin, batıya doğru genişlediğinin açık göstergesidir. Bu analizden şehrin ilk yerleşim yerinin kale çevresinde, zamanla bu bölgenin nüfusu barındıramaması üzerine, yerleşimin ovaya

- 14 Mehmet Kaya, “XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu”, s. 109
- 15 Musa Şaşmaz, “Niğde ve Çevresinde Kıtık”, *Niğde Tarihi Üzerine*, Editör, Prof. Dr. Musa Şaşmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 187
- 16 Helmuth von Moltke, *Türkiye Mektupları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s. 45-60
- 17 Şemseddin Sami, *Kamusu’l-A’lâm*, c.6, İstanbul 1898, s. 630

görsel

Akademik
Bakış

237

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

doğru kaydığı anlaşılmaktadır. Nitekim, kale kuzeyindeki Hacı Nasuh Ağa Camii(1856) ve bugün Kapucubaşı Mahallesi Atabey Sokak'a kayıtlı kale'nin 350 m. kuzeybatısındaki dönemin eşrafi tarafından yapılan Atabey Konağı da bu çerçevede değeriendirilecek bugüne ulaşılmış kısmi harap yapılardandır¹⁸. Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız mekansal örgütlenme şehrin kale çevresine ait XIX. asra ait resim tablosunda, daha net görülmektedir. Bahsi geçen taş yapım tabloda şehrin yerleşim alanları, kalenin bulunduğu tepenin eteklerine kadar uzanmaktadır. Söz konusu resimdeki mabetler Kaya ve Kara Camileri olmalıdır. Bugün ise anlattığımız bu eski şehir dokusu ile yeni kent Nevşehir iç içe geçmiş bir görüntü vermektedir. Nitekim günümüz şehir mahalleleri de bu tarihsel dokudan isimlerini almıştır. Öyle ki Kaya Camii etrafı Kaya Camii Mahallesi; Bekdik Camiler çevresi yerleşim alanı Bekdik Mahallesi, Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nin içinde yer aldığı yerleşim yerleri Cami-i Cedit (Yeni Cami) Mahallesi ismini almıştır. Ayrıca Tahta Camii, aynı adla anılan mahalle olup, Kara Camii'nin alt kesimindeki kadim hamam yıkılmış ise de, bulunduğu sokak halen Eski Hamam Sokağı yanı sıra, Atabey Konağı'nın bulunduğu sokak da Atabey Sokak olarak adlandırılmıştır.¹⁹.

Yüzyılın sonunda Konya vilayet salnamesine göre Nevşehir merkezde 1285/ 1868-1869'da 2456 hanede 9145 kişi varken 1915 yılında, 4058 hanede 20290 kişi bulunuyordu²⁰. Ayrıca 1870 Salnamesine göre şehir merkezinde 15 mektep, iki medrese varken bu sayı 1899 da mekteplerde 82 medreselerde ise sekiz olmuştur. Ayrıca bu süreçte dört rüştiye okulu açılmıştır. Sonraki okulların biri Müslüman okulu olmasına rağmen diğerleri Gayrimüslim okuludur. Bu dönemdeki şehirdeki medreselerden Pirizâde, Medres-i Bâla, ve Orduoğlu Medreseleri Cami Cedit Mahallesinde; Kapucubaşı ve Vaiz Medreseleri Kapucubaşı Mahallesinde, Kasımzâde Medresesi Herikli Mahallesinde, Fevziye Medresesi Baş Mahallesinde, faaliyette bulunmuřlardır²¹. Diğer yandan 1913'de bölgeyi ziyaret eden gezgin Bela Horvart, eserinde “*Kentin yaklaşık yarısı Türk, diğer yarısı da Rum'dur; dağın yamacında kurulan kent, verandalı, balkonlu ve sütunlu evleriyle son derece hoş bir görüntü çiziyor*” ifadesi²² ile şehrin demografik yapısı, topoğrafyası ve ev stilleri ile ilgili önemli ipuçları verir.

Cumhuriyet Döneminde Şehrin Fiziksel Gelişimi

Nevşehir 1864 vilayet nizamnamesine göre Konya vilayetine bağlı Niğe san-

18 Sedat Bayrakal, “Nevşehir Kalesi ve Çevresindeki Osmanlı Mimari Dokusu”, S.59, *Erdem*,2011 s.85-95 ;Mehmet Ekiz, “Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri”, Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2006, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.20-80; Eyice, *a.g.m.*,1993,s. 443-44

19 Bayrakal, *a.g.m.*, 2011,s.85-95

20 Mehmet Kaya, “XX. Yüzyılın Başlarında Niğe Sancağının Nüfusuna Dair”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2006, Bahar s. 202.

21 Kevser Çakıllı, “Nevşehirde Eğitim ve Eğitim Kurumları, Nevşehir” Hacı Bektaş Üniversitesi, SBE., Nevşehir 2018,s.49

22 Bela Horvath, *Anadolu 1913*, Tarih Vakfı Yay, Ankara 1996, s. 91

çağının Nevşehir kazası olarak yer almıştır. Yeni idari yapılanmasına bağlı olarak Nevşehir’de, hükümet konağının nasıl tebarüz ettiğine dair bilgiler bulunmamaktadır. Bununla beraber Damat İbrahim Paşa Konağı yanında bugünkü Karasoku Mahallesinde Nevşehir Hükümet Konağı Çeşmesi’nin yaşaması ve bu çeşmenin 1927 tarihinde yapılması bu tarihten önce Hükümet konağı olarak uzun bir süre Damat İbrahim Paşa konağının kullanıldığını ve daha sonra buna yakın meydana ise Hükümet konağının inşa edildiğini göstermektedir. Hemen buranın kuzey batısında ise bugün Öğretmenevi olarak kullanılan Cumhuriyet İlkokulu’nun bahçesinde 1923 yılında yapılmış “Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi” diğ erinde ise “Türkiye İstiklal Çeşmesi” vardır. Çeşmelerin aynalarına işlenen “1923” tarihi bu mekanın da yine yüzyılın başında inşa edildiğini göstermektedir²³. 1923 yılından sonra ise Hükümet Caddesi olarak kendini tebarüz ettiren cadde bugün “Atatürk Bulvarı” adı ile anılmaktadır.

1923’de Cumhuriyetin ilanı ve yeni yönetim yapısının şekillenmesinden sonra 1924 yılındaki kazaların durumu hakkındaki karar gereğince Nevşehir de ilçe olmuştur. Cumhuriyetle beraber şehir ekonomisinde sanayileşmenin tarım ürünlerine dayalı olarak başladığı görülmektedir. Bunlar arasında şarap ve içki fabrikaları, ile gıda, tekstil işletmelerinin kurulmasıdır. Ayrıca kentin iktisadi kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla Bakanlar Kurulu kararıyla (9 Kasım 1926) kurulan Nevşehir Bankası 10 Şubat 1927 tarihinde bugünkü Atatürk Bulvarı üzerinde faaliyetlerine başlamıştır²⁴.

1928 Tarihli Büyük Ticaret Salnamesine göre, mezkur dönemde şehir merkezi ana bulvarlarında Cumhuriyet Halk Fırkası, Himaye-i Etfal, Tayyare Cemiyeti ile Hilal-ı Ahmer Cemiyetleri faaliyette bulunmuşlardır²⁵. Esnaf lar içinde dokuz adet ekmek fırınları, Yeni-Han civarı, Hamizde Hamurkâr Hanı, Zahire Pazarı, Alibey Hanı(bugün dükkânlar ve garaj olarak kullanılıyor), Merkep Pazarı ve Tuzcular civarında faaliyet göstermişlerdir²⁶. Bir adet elbise dükkanı Hacı Eyyüboğlu Hanı, 13 adet üzüm tacirleri ise, Tahmis Caddesi, Ali Bey Hanı, Yeni Han, Merkep Pazarı, Zahire Pazarın da yer almışlardır²⁷. 19 adet bakkal dükkanları ise Tahmis Caddesi, Yeni Han, Piroğlu Cami ve Ali Bey Han’ında kümelenmişlerdir²⁸. Üç adet tuhafiye dükkanları Tuzcu Caddesinde; altı adet terzi dükkanları Tuzen ve Tahmis Caddeleri, Tuzcular ile Haram Yemez civarın da;²⁹ iki adet tiftik dükkanları ise Hamurkâr Hanında faaliyet yürütmüşlerdir³⁰. Bu dönemde şehirde iki adet deri ve ham

23 Ayşe Budak, “Cumhuriyet İdeolojisinin Simgeleştirilmesi: Nevşehir Örnekleri”, s.177-79 ; Mustafa, Dinleyen, *Sularımız ve Nevşehir Çeşmeleri*, Nevşehir 2008,s.34

24 Emin Özdemir-Ali Çakıbaşı, “Cumhuriyetin İlk yıllarında Nevşehirde Bankacılık Faaliyetleri”, *Turkish Studies*, 8/5, 2013, s.3

25 Ma’lul Gaziler Büyük Ticaret Salnamesi, İstanbul 1928, s881

26 Ma’lul Gaziler Büyük Ticaret Salnamesi, İstanbul 1928, s.547

27 A.g.e.,s. 578

28 A.g.e.,s. 739

29 A.g.e.,s. 809,827

30 A.g.e.s, 836

görsel

Akademik
Bakış

239

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

deri tüccarları var olup bunlarda Yeni-Han'da iştilal etmişlerdir³¹. Şehrin çeperinde ve yol güzergahlarına yakın olması münasebeti ile dokuz adet demirciler Türki karyesi, Merkep Pazarı, Meke köyünde faaliyetleri yürütmüşlerdir³². Bu hanlar ve işyerleri büyük ölçüde Hükümet Caddesi çevresinde ve yine burayla bağlantılı Zahire ve Tuzcular Pazarı civarında yer almışlardır. Merkep Pazarı, Demirci dükkanları ise şehrin Ürgüp yolu üzerinde kurulmuşlardır. Bu dönem kamu kurumları nüfusa dayalı olarak, Cami Atik, Kayacami, Raşitbey, Dere ve Cumhuriyet Mahalleleri etrafındaki dar bir alanda yer almıştır.

Tek partili döneme dair şehir ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Ancak bu dönemde şehirde var olan hanlara yenileri de eklenmiştir. Tiftikçiler esnafının yer aldığı yerde bugün Fişekçi Sokağı olarak geçen yerde Pamukçu Hanı yapılmıştır. Aşağı Bedik Caminin alt kısmında Kavaklı Han, bugünkü İş Bankasının olduğu yerde Burunsuz Hanı, Ada Mahallesiinde Bekir Efendi Camisinden Belediye Caddesine çıkan yol üzerinde Hocanın Hanı, Eski Hastane karşındaki Han, Kurşunlu Cami altında Beylik Hanı, Göreme Oteli civarında daha sonra otobüslerinde durak yeri olan Yusuf Bey Hanı, Ada Mahallesiinin yukarı sağ tarafında Hilmi Atay'ın olduğu yerdeki Han da bu süreçte şehrin gelişimine bağlı kurulan mekanlardır³³.

1954 yılında Kırşehir'den Osman Bölükbaşı'nın hükümete muhalefeti yüzünden Nevşehir'in siyasi tarihi büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Öyle ki siyasi kaygılarla Kırşehir'i ilçe yapan Demokrat Parti (DP) hükümeti, Nevşehir'i il merkezi yaparak şehrin kaderini değiştirmiştir. Bu idari düzenlemeler çerçevesinde Kırşehir, Mucur, Avanos, Hacıbektaş ve Ürgüp ile Arapsun (Gülşehir) Nevşehir iline bağlanmışlardır. Kent merkezi bu idari düzenleme sonrası çok hızlı fiziksel gelişim ve değişim sürecine girmiştir. Nitekim bu süreçte birçok yönetim binası ve yeni sanayi tesisleri yeni mekânsal ögeler olarak ortaya çıkmıştır. Öyle ki, 1958 yılında, bugünkü Nevşehir-Nar yolu güzergâhında Taskobirlik Şarap Fabrikası ve Stadyumun mekânsal öge olarak ortaya çıkmış. Ayrıca bugünkü 350 Evler Mahallesi civarında İl Jandarma Alay Komutanlığı yerleşkesi tesis edilmiştir. Bu çıkarımlardan da anlaşıldığı gibi, şehir mezkur yıllarda kuzeye istikametinde gelişme göstermiştir. Kent'in batı istikametinde genişlemesi ise 1966 yılında Küçük (Yeni) Sanayi Sitesinin inşasıyla başlamıştır. Zira 1965'te şehir nüfusu 21121 kişi iken 1980 de 37161 kişiye çıkmıştır³⁴. Nüfussal büyüme kuşkusuz mekânsal gelişime de yol açmıştır. Bu bağlamda şehrin kuzey ve batı yönlü genişlemesi beraberinde gereksinime bağlı, alışveriş yerleri ile otel ve banka gibi hizmet binaları mekânsal öge olarak zuhur etmiştir³⁵. Yine bu dönemde Küçük Sanayi sitesi

31 A.g.e.s, 966

32 A.g.e.,s.990

33 Bahadır Dedeoğlu, "Nevşehir Hanları ve Ticari Geçmişimizden Anılar", *fibhaber.com*, 30.8.2020

34 "Nevşehir", <https://tr.wikipedia.org/Nevşehir>, 30.8.2020

35 Emrullah Güney, "Nevşehir, Yerleşme Tarihiçesi" *Nevşehir Kültür ve Araştırmaları Der-*

yerleşkesinin devamı mahiyetli Lale Sanayi Sitesi eklenmiştir. Ayrıca Camicedit ve Karakol Mahallesi sınırlarında Nevşehir Belediyesi, Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Nevşehir Esnaf ve Sanatkârlar Odası ile Posta İşletmeleri Genel Müdürlüğü binaları yeni mekânsal ögeler olarak ortaya çıkan kamu kurum hizmet alanlarıdır. Şehrin batısında ise Sümerbank İplik Fabrikası(1967) ve 1984 yılında Erciyes Üniversitesine bağlı Otelcilik Yüksek Okulunun kurulması şehrin bu yönlü gelişimini destekleyen yeni mekânsal ögelerdir. Kent'in doğu istikametindeki gelişimi ise Karayolları Şube Şefliği yerleşkesinin Ürgüp Caddesi üzerine kurulmasıyla başlamıştır. Buna bağlı olarak 1970'li yıllarda şehrin doğusunda 350 Evler Mahallesi kurulmuştur. Bu yeni yerleşim alanında resmi kurumlardan İl Emniyet Müdürlüğü, Valilik ve Hükümet Konağı ve Tekel Pazarlama ve Dağıtım Baş Müdürlüğü binaları yeni yapısal ögeler olarak ortaya çıkmıştır.³⁶

1980 yılından sonra şehir hızlı bir büyüme içine girmiştir. Zira 1985 yılında şehir nüfusu 50.204 iken 2010'de bu rakam 85634 olmuştur³⁷. 1990 yılına kadar şehir doğu batı doğrultulu yapısal büyümesini tamamlamış ve artık kentte kuzey-güney yönlü iki farklı gelişme aksı ortaya çıkmıştır. Kentin bu iki aksından kuzey yönlü gelişmesi güneye oranla çok daha hızlı gerçekleşmiştir. Nitekim 1993 yılında 2000 Evler Mahallesinde bir raku fabrikası kurulması, 2005 yılında 2000 Evler Mahallesi'nde TOKİ evlerinin yapılması ve 2008 yılında Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi'nin kurulması, kentin kuzey mahalleleri Güzelyurt, 15 Temmuz ve 2000 Evler Mahallelerini hızlı bir şekilde şehirleşmiştir. Özellikle 15 Temmuz Mahallesinde, kamu binaları olarak Nevşehir İl Özel İdaresi, Nevşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı Ağız ve Diş Merkezi bu dönemde ortaya çıkan hizmet binalarıdır³⁸.

Kentin güney istikametli gelişimi ise 1990-2007 yılları arasında oldukça yavaş olmuştur. Bununla beraber şehir merkezinin en önemli arterlerinden biri olan Aksaray caddesinin başlangıç noktasındaki Borsa Kavşağında 2005 yılında Belediye tarafından 15 m yüksekliğinde Saat kulesi yapılarak şehir estetiğine yeni bir görünüm kazandırılmıştır³⁹. 2012 yılında ise kale çevresinde kentsel dönüşüme gidilmiştir.

2010 yılındaki şehir nüfusu 85634 den 2018'de 110098 ulaşmıştır. Doğal olarak bu nüfusal büyüme mekânsal gelişime de yansımıştır.⁴⁰ 28 Mayıs 2007 tarihinde "Nevşehir Üniversitesi" adı ile kurulan üniversite 2013 yılında yeni bir kararname ile "Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi" adını almıştır. 2010 yılından itibaren yerleşkede Üniversite bünyesinde açılan fakülte ve yüksekokul binaları yapılmıştır. Nevşehir'e dışarıdan öğrenci geldiği

gisi, 3/10, Nevşehir 2008, s. 8

36 Şıkoğlu, a.g.t., 2017,s.103-105

37 "Nevşehir", <https://tr.wikipedia.org/Nevşehir>, 30.8.2020

38 Şıkoğlu,a.g.t., 2017,s.100-110

39 "Nevşehir Kavşağındaki Saat kulesi Şimdi Bir Başka Güzel", *fibhaber.com*, 1.9.2020

40 "Nevşehir", <https://tr.wikipedia.org/Nevşehir>, 30.8.2020

gibi Nevşehir merkez ve ilçelerde öğrenciye dayalı yeni bir sektör ortaya çıkarmıştır. Özellikle üniversitenin etrafında yer aldığı 2000 evler mahallesi sosyal ve kültürel ve ticari mekanların boy gösterdiği farklı bir görünüme sahip olmuştur. Ayrıca bu bölgede Kredi ve Yurtlar Kurumu, Karayolları Şube Müdürlüğü, Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ve MEDAŞ (Meram Elektrik Dağıtım AŞ.) gibi kamuya ait yerleşkeler mekânsal öge olarak yer almıştır⁴¹.

Nevşehir günümüzde Kapadokya'nın merkezi ve Türkiye'nin önemli turizm beldelerinden biridir. Öyle ki UNESCO tarafından 1985-86 yılında Dünya Kültür Miras listesine bölgenin açık hava müzeleri ve yeraltı şehirlerini eklemesiyle kültür turizmine hız kazandırmıştır. Geçmiş dönemde şehir, tarım ve ticaret, küçük ve orta ölçekli sanayi ile ön plana çıkmıştı. Şimdi ise turizm ve bunu destekleyen diğer unsurlarla Nevşehir Türkiye'nin ön plana çıkan şehirlerindedir. Turizmi destekleyen dünyaca ünlü doğal dokusunun verdiği harika kaya oyma otelleri, balon turları, at safarileri, gizemli peribacalarının arasından kıvrım kıvrım vadileri ve buralarda yapılan doğa sporları ve bunlara dayalı eğlence sektörü şehrin cazibeleri içindedir. Bunların yanında turistlere sunulan el yapımı eşyalar, halı kilim ve Avanos'un ön plana çıkardığı çanak çömlek atölyeleri Nevşehir'in görünen yüzünü meydana getirmektedir.

Diğer taraftan kentin temel ulaşım sistemi karayollarından oluşmaktadır. Bu çerçevede . şehir'deki ilk terminal bugün Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği olarak hizmet verilen binanın yerinde hizmet vermiştir. Şehrin tam merkezindeki bu alan zamanla trafik sorunu oluşturduğu için ikinci Otoğar D300 karayolu üzerindeki bugün Nevşehir'deki Forum'un kurulmuş olduğu alanda 1988 yılında inşa edilmiştir. Zamanla yine şehrin içinde kalan otopark buradan günümüzdeki yerine yani Emek Mahallesi Adnan Menderes Otobüs Terminali adı ile faaliyete başlamıştır (2008). Terminalin bugünkü yeri almasında yeni açılan şehirler arası yolların kesim noktasında bulunması etkili olmuştur. Zira kuzey-güney yönlü bağlantı D-765 karayolu, Konya'yı Kayseri'ye bağlayan D-300 karayolu ve Ürgüp, Göreme bağlantılı D-302 karayolu kent merkezinden geçmektedir. Bunlarla bağlantılı olarak 2018 tarihli Nevşehir Yeni Çevre Yolu 1/5000 ölçekli imar planı ile Cevher Dudayev Mahallesi, Nar Yeni Mahalle ve Sulusaray Cumhuriyet Mahallerinden geçen Yeni Çevre yolu güzergahı olarak düzenlenmiştir⁴².

Şehir doğal ve beşeri özelliklere bağlı arazi kullanımını açısından üç grupta değerlendirilebilir. Bunların ilki henüz imara açılmamış Cevher Dudayev, Kırathoğlu, Sümer ve Mehmet Akif Ersoy Mahallelerinde bulunan tarımsal araziler. İkincisi ise buranın periferisinde yer alan güneybatı-kuzeydoğu eksenli uzanan sanayi alanları. Üçüncüsü ise ticaret, konut, sağlık, eği-

41 Şikoğlu, a.g.t., 2017, s.200-220

42 "Nevşehir yeni çevre yolu imar planı" <http://www.fibhaber.com/nevsehir/nevsehir-yeni-cevreyolu-imar-plani-askiya-cikti-h96467.html>. 26.8.2020

tim fonksiyon ve rekreasyon alanları ki şehrin orta ve kuzey kesimlerinde yer almaktadır. Arazi kullanılışı bağlamında kentin en geniş alanlarını konut ve ulaşım yerleri oluştururken, bunları sanayi, ticaret, park-bahçe ve kültürel alanlar takip etmektedir. Bu bağlamda şehrin yerleşim alan sınırları içinde yeterli seviyede rekreasyon alanının bulunmaması çevre ve hava sirkülasyonu noktasında soru işaretleri oluşturmaktadır. Şehrin bu yapısı kuşkusuz rüzgar yönü ve hızını da büyük oranda etkilemiştir. Nitekim kentin bu yapılanma modeline bağlı olarak güney-güneybatı (GGB), kuzey-kuzeydoğu (KKD) yönlerinden esen rüzgarların hızında az da olsa azalma görülmüştür⁴³.

Nevşehir Sanayi ve Ticaret Odası verilerine göre kentte ticaret sektöründe toplam 4.891 işyeri bulunmaktadır. Perakende satış ve hizmet işi sunan mevcut işyerleri daha çok günlük, yeme-içme eğlence, hizmet ve ulaşım-iletişim sektörüne yönelik mekânsal öğelerden oluşmaktadır. Bu işyerlerin önemli bir kısmı, bankalar, eğitim kurumları ve resmi daireler gibi Atatürk Bulvarı ve Kayseri Caddesi boyunca yerleşmişlerdir. Sektörler içerisinde en dikkat çekici olan ulaşım-iletişim sektörleri Sümer Mahallesi'ndeki Yeni Galeriler Sitesinde hizmet sunmaktadır⁴⁴. Nevşehir'de günümüzde üretimine devam eden en önemli sanayi kuruluşu, MEY İçki Fabrikasıdır. Nevşehir'de Kavak İğnibiriketleri, halk arasında sarı taş olarak adlandırılan taşlar özellikle eski tarihi yapılarda ve düşük katlı konutların yapımında kullanılmaktadır.

Sonuç olarak Nevşehir'in, mekânsal değişim süreci orta ölçekte devam etmektedir. Şehirdeki yapılaşmada düzenli bir planlamadan ve bütüncül bir görünüş ve estetikten bahsetmek zordur. Özellikle jeo-kültürel dinamiklerine ve tarihsel dokusuna bağlı mekanların tasarımında bir bütün olarak estetik olan bir şehir hüviyeti kazanmalıdır.

Mevcut kentsel sorunlara yönelik geçici çözüm önerileri ve yeni gelişme alanları oluşturmaya yönelik parçacı yaklaşımlar var olan kentsel sorunlarına yenilerini eklemekte ve gelecekte ortaya çıkacak sorunlara da temel oluşturmaktadır. Özellikle şehrin oksijen borusu olan rekreasyon alanları diğer mekânsal yapılar içindeki oranı oldukça düşüktür. Bu bağlamda bozkırın ton olarak baskın olduğu şehirde sit alanları, imara kapatılmalıdır. Kent çevre yolu ve diğer şehirlerarası yol bütünü ile ağaçlandırıp, şehrin oksijen alanları genişletilmelidir. Ayrıca Nevşehir- Antalya demir yolu ulaşım projesine bağlı, olacak şekilde Kapadokya içinde yer alan turistik merkezler ile Nevşehir arasında hafif raylı tramvay bir o kadarda otantik ulaşım araçları yerleştirilmelidir.

43 Şikoğlu, a.g.t.,2017,s.89

44 Şikoğlu,a.g.t., 2017,s.144

gazi

Akademik
Bakış

243

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

Kaynaklar

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Hurufat Defteri, (Vad). no: 559, 560, 562, 563, 1146, 1148, 1150, 1151, 1152.

Ma'lul Gaziler Büyük Ticaret Salnamesi, İstanbul 1928

AHMED REFİK, Anadolu Şehirleri: Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir. *Türk Tarih ve Encümeni Mecmuası*, XIV/3,1340, s. 161.

ALPTÜRKER, İmran Gündüz, “Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma”, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2013 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

BUDAK, Ayşe, “Cumhuriyet İdeolojisinin Simgeleştirilmesi: Nevşehir Örnekleri”, *II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 2-5 Mayıs 2016, Nevşehir Ün. Yayını, Ankara 2017, s.177-79

BAYRAKAL, “Sedat, Nevşehir Kalesi ve Çevresindeki Osmanlı Mimari Dokusu”, S.59, *Erdem 2011*, s.85-95

BİLGE, Arif, *Bazı Abideleri ve Kitabeleriyle Nevşehir ve Lale Devri Tarihi*, Nazımbey Basımevi, Konya 1966

TOROĞLU, Emin, “Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 16-18 Kasım 2011, c.5, Nevşehir Ün. Yayını, Ankara 2012

ÇAKILLI, Kevser, “Nevşehir’de Eğitim ve Eğitim Kurumları”, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2018 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

ÇERÇİ, Fahri, *Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir*, İlya Yay, İzmir 2003

DEDEOĞLU, Bahadır, “Nevşehir Hanları ve Ticari Geçmişimizden Anılar”, *fibhaber.com*, 30.8.2020

DİNLEYEN, Mustafa, *Sularımız ve Nevşehir Çeşmeleri*, Nevşehir Belediyesi, Nevşehir 2008

EKİZ, Mehmet, “Nevşehir’de Türk Dönemi Mimari Eserleri”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

EYİCE, Semavi, “Damat İbrahim Paşa Külliyesi”, *TDVİA*, c.8, İstanbul 1993, s.443- 447.

GEDİK, Şevki, “Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

GÖKHAN, İlyas, Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'e Yerleştirdiği Bekdik Aşireti ile İlgili Kayıtlar. *Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir*, (Ed. Prof. Dr. İlyas Gökhan, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin SARAÇ, Dr. A. Gökçe ÖZCAN), Kömen Yay, Kayseri 2018, , s. 275-85

GÜNEY, Emrullah, “Nevşehir, Yerleşme Tarihçesi” *Nevşehir Kültür ve Araştırmaları Dergisi*, 3/10, Nevşehir 2008, s. 8

HORVATH, Bela, *Anadolu 1913*, Tarih Vakfı, Ankara 1996

HELMUTH von Moltke, *Türkiye Mektupları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969

KAYA, Mehmet, “XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyum* 16-19 Kasım 2011, Nevşehir Ün. Yayını, c.5, Ankara 2012

KAYA, Mehmet, “XX. Yüzyılın Başlarında Niğde Sancağının Nüfusuna Dair”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2006, s. 202.

görsel

“Nevşehir” <https://tr.wikipedia.org/Nevşehir>, 30.8.2020

“Nevşehir Kavşağındaki Saat kulesi Şimdi Bir Başka Güzel”, *fibhaber.com*, 1.9.2020

“Nevşehir-yeni-çevreyolu-imar-planı” <http://www.fibhaber.com/nevsehir/nevsehir-yeni-cevreyolu-imar-planı-askiya-cikti-h96467.html>. 26.8.2020

ÖNTUĞ, M.(2012). Nevşehir Kazasında Eğitim ve Dini Sosyal Yapılar. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyum 16-19 Kasım 2011*, Nevşehir Üniv. Yayını, c.4, Ankara 2012, s.443

ÖZDEMİR, Emin.- Çakıbaş, Ali, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nevşehir’de Bankacılık Faaliyetleri”, *Türkish Studies*, 8/5, 2013, s.3

ŞIKOĞLU, Emrah, “Nevşehir Şehir Coğrafyası”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2017 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

ŞAHİN, İlhan, Nevşehir, *TDVİA*, c.33, İstanbul 2007

ŞAŞMAZ,Musa, Niğde ve Çevresinde Kıtık. *Niğde Tarihi Üzerine*, Editör, Prof. Dr. Musa Şaşmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005

ŞEMSEDDİN Sami, *Kamusu'l-A'lam*, İstanbul 1889, c.6

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye: Siyasi Tarih:Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2013

Extended Abstract

It is known that national development efforts in the establishment process of the Republic of Turkey with a state dignitary in the Ottoman period were effective in the spatial and functional development of rural and urban settlements. In this process, while villages were established for sociological, security and administrative reasons, it is seen that new cities were established depending on geopolitical, security, commercial and administrative reasons in the urban context. The aim of this research is to be the analysis of the spatial, functional and demographic development process of the city of Nevşehir, from the first establishment to the present day.

In this framework, the method setup of the research is based on a design consisting of three stages: The first stage is the detailed evaluation of the geographical location, the name of the city and the historical background and spatial elements up to the Ottoman period without deviating from the urban development phenomenon. Although there is a lot of data in the context of Cappadocia, in the center of Nevşehir, in the Antiquity and the Middle Ages, the settlement showed itself with a security-centered structure that will be evaluated only in the context of derbent.

In the second stage, the data obtained from written sources regarding the social-cultural and spatial history of the city of Nevşehir in the Ottoman period were analyzed in detail. Here, how the urban texture of Nevşehir emerged, especially in the context of the urbanization process in the countryside, the parameters here are revealed based on the basic sources of the Ottoman period. In this context, the evaluation of the information in the Hurufat notebooks with analytical methods has revealed many unknowns about how the city developed physically. The first builder of Nevşehir was undoubtedly the Ottoman Grand Vizier Damat İbrahim Pasha and his family. In this section, both the structural elements revealed by the İbrahim Pasha tribe and the new migrations in the later process, the social, religious and educational institutions that emerged with the resources of the city notables and foundations, and the neighborhoods formed within this framework were revealed.

The third stage is to reveal the reflections of the effects of the early Republican ideology on the rural and spatial development process. At this point, especially the information in the Salnames and the transfer of the witnesses of the period were handled in the context of the urbanization

Gazi

Akademik
Bakış
245
Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

policies of the central governments, and the urban texture of the Nevşehir county was tried to be revealed. In addition, the recent historical development process of the city has been defined with spatial and functional analyzes depending on the administrative regulations and migration phenomenon. In this section, spatial change and development in the context of the population increase due to the fact that Nevşehir became a province and the migration phenomenon that started in the same period has been revealed. In addition, the new spatial structures of the city and the physical development and environmental regulations of the city were discussed using analytical methods within the framework of migration, industrialization and new city regulations and plans after 1980.

As can be understood from the use of resources, this study is an inter-disciplinary study, and it will contribute to the discussion of the spatial, functional and demographic effects of administrative regulations on the urbanization process, as well as revealing the biography of the city in the historical process from the perspective of the historian. In addition, it is thought that Nevşehir will provide an analytical framework for future planning decisions in the context of the interaction between migration-urbanization and industrialization-urbanization processes.

görsel

Akademik
Bakış

246

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024